

DOI: 10.11649/sfps.2018.018

Arleta Szulc

(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)

**O odpowiednikach gr. ὁ ναός, ἡ ἐκκλησία,
τό ἅγιασμα, τό ἁγιαστήριον, ἡ ἁγιωσύνη
w psalterzowych redakcjach cerkiewnosłowiańskich**

Uwagi wstępne

Niniejszy artykuł jest kolejnym w cyklu opracowań traktujących o leksykalnej wariantowości przekładów zawartych w cerkiewnosłowiańskich redakcjach Księgi Psalmów. Jego celem jest zaprezentowanie użycie słowiańskich odpowiedników gr. ὁ ναός, ἡ ἐκκλησία, τό ἅγιασμα, τό ἁγιαστήριον, ἡ ἁγιωσύνη¹ w wybranych reprezentantach kolejnych psalterzowych redakcji cs.: archaicznej, mieszanej (archaiczno-ruskiej), ruskiej (in. wschodniobułgarskiej), norowskiej, atońskiej, cyprianowskiej. Obok rozważań natury semantycznej w analizie uwzględnia się aspekt ilościowy. Wskazuje się na podobieństwa i różnice w doborze rozpa-

¹ Przy opracowaniu poddanego analizie słownictwa greckiego i (staro-)cerkiewnosłowiańskiego wykorzystano takie pozycje leksykograficzne jak: Гильтебрандт, 1898/1993; Дьяченко, 1900/1998; Hauptová, 1983, 1994; Цейтлин, Вечерка, & Благова, 1994; Popowski, 1995; Иванова-Мирчева, 1999–2009; Jurewicz, 2000–2001.

trywanego słownictwa w zestawianych ze sobą zabytkach. Zwraca się uwagę na kontekstualne uwarunkowania zastosowań analizowanych leksemów. Przeprowadzoną analizę dokumentuje się odpowiednim materiałem egzemplifikacyjnym.

W porównaniach wykorzystano następujące (s)cs. zabytki psalterzowe:

S. – staro-cerkiewno-słowiański *Psalterz synajski*, z XI wieku, w wyd.: С. Северьянов (1922/1954), *Синайская псалтырь. Глаголический памятник XI века*; F. V. Mareš (1997), *Psalterii Sinaitici pars nova (monasterii s. Catharinae codex slav. 2/N)*; reprezentant redakcji archaicznej.

B. – bułgarski (macedoński) *Psalterz boloński* (z komentarzami), z XIII wieku, w wyd.: И. Дуйчев (1968), *Болонски псалтир. Български книжовен паметник от XIII век*; reprezentant redakcji archaicznej (komentowanej).

Sr. – serbski psalterz rękopiśmienny, z I połowy XIII wieku, w wyd.: M. Altbauer (1979), *Der älteste serbische Psalter*; I. Tarnanidis (1988), *The Slavonic Manuscripts Discovered in 1975 at St. Catherine's Monastery on Mount Sinai*; reprezentant mieszczonej redakcji archaiczno-ruskiej, wg klasyfikacji С. М. MacRobert (1993, s. 282).

F. – ruski psalterz rękopiśmienny, z XIII wieku, z Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w St. Petersburgu (sygnatura F.п.І.1) ([Ruski psalterz rękopiśmienny, b.d.); reprezentant redakcji ruskiej (albo wschodniobułgarskiej)²), wg podziału Pogoriełowa i in. (Погорелов, 1901, ss. XXX–XXXIV; Карачорова, 1985, s. 32; MacRobert, 1998, s. 923).

N. – bułgarski *Psalterz norowski*, z XIV wieku, w wyd.: *Норовская псалтырь. Среднеболгарская рукопись XIV века* (Чешко, Бунина, Дыбо, Князевская, & Науменко, 1989); reprezentant redakcji norowskiej.

T. – bułgarski *Psalterz Tomicza*, z XIV wieku, w wyd.: А. Джурова (1990), *Томичов псалтир*; reprezentant redakcji atońskiej.

C. – *Psalterz metropolity Cypriana*, XV-wieczna kopia średniobułgarskiego psalterza sporządzona dla potrzeb Słowian wschodnich (wykorzystano zestawienia odpowiednich wariantów lekcji w wyd.: Чешко i in., 1989); reprezentant redakcji cyprianowskiej.

Użyte w porównaniach równoległe fragmenty scs. i cs. psalterzy zostały zestawione z odpowiednimi fragmentami greckiego wzorca, wg wyd.: A. Rahlfs (1936), *Septuaginta id est Vetus Testamentum Graece iuxta interpretes* (T. 2) oraz A. Rahlfs (1967), *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum. Auctoritate Academiae Litterarum Gottingensis editum*. T. 10: *Psalmi cum Odis, Psalmi*.

² Na temat terminologii, zob. np. Szulc, 2014, s. 279 [przypis 10].

Identyfikacji miejsc wystąpień badanego słownictwa dokonano za pomocą: Северьянов, 1922/1954 [*Словарь*, hasło: СВЯТЫНИ (s. 356), СВЯТИЛО (s. 356), ХРАМЪ (s. 388), ЦРЬКЪТЫ (s. 388)]; Mareš, 1997 [*Index Verborum*, hasło: СВЯТЫНИ (s. 189), ЦРЬКЪТЫ (s. 198)], a także: Гильтебрандт, 1898/1993 [hasło: СВЯТНИЦЕ (ss. 343–344), СВЯТИЛО (s. 344), СВЯТЫНА (ss. 344–345), ХРАМЪ (s. 429), ЦЕРКОВЬ (s. 432); *Указатель греко-славяно-латино-русский къ «Справочному и объяснительному словарю к Псалтири» Петра Гильтебрандта*, hasło: τό ἁγίασμα (s. 452), τό ἁγιαστήριον (s. 452), ἡ ἁγιωσύνη (s. 452), ἡ ἐκκλησία (s. 478), ὁ ναός (s. 514)]; Flis, 1996 [hasło: Świątynia (s. 1449), Zgromadzenie (s. 1882)].

(Staro-)cerkiewnosłowiańskie црѣкѣты – храмъ, gr. ὁ ναός, ἡ ἐκκλησία

Głównym (podstawowym) leksemem greckim na oznaczenie świątyni jest ναός, któremu odpowiada (s)cs. црѣкѣты³ – zazwyczaj – bądź храмъ⁴. Ναός odnosi się do ‘świętego przybytku’, zwłaszcza do ‘świątyni (jerozolimskiej)’, a także może wskazywać

³ црѣкѣты w tekstach (s)cs. pojawiało się też w postaciach: цирѣкѣты, цркавь, црѣковѣ. Oprócz gr. ναός i ἐκκλησία tłumaczyło takie – nierozpatrywane tutaj – gr. leksemy, jak: ἱερόν, οἶκος (τοῦ θεοῦ), σεβάσιμος οἶκος, εὐκτήριος οἶκος, εὐκτήριον, κυριακόν, μαρτύριον, ἀποστολεῖον, θυσιαστήριον; w scs. *Kodeksie supraskim* poświadczony jest ponadto wariant црѣкѣвнице, oddający gr. ναός w znaczeniu ‘świątynia pogańska’, a także deminutivum црѣкѣвница, łac. ecclesiola, oratorium ‘mała cerkiew, kościółek’, ‘kaplica’, zob. np. Hauptová, 1994, ss. 828–832.

⁴ W zabytkach piśmiennictwa (s)cs. храмъ, poza gr. ναός, odpowiadało przede wszystkim οἰκία, οἶκος (też οἰκημα), a także δῶμα, στέγη, ταμειεῖον, παστάς, πόλις oraz σκηνή i σκήνωμα; οἰκία, οἶκος, οἰκημα, δῶμα oraz οἰκίσκος oddawano również za pomocą wariantu храмнина, zob. np. Hauptová, 1994, ss. 790–792. O tłumaczeniu przez храмъ bądź домъ gr. οἶκος, οἰκία w pierwotnym przekładzie cyrylometodejskim, zainicjowaniu w redakcji presławskiej zamiany храмъ na домъ i analogicznej zamianie leksykalnej w presławskiej redakcji Psalterza oraz o dość konsekwentnym tłumaczeniu οἶκος przez домъ, a ναός przez храмъ w atońskiej redakcji Apostoła (zob. Dz 2:2, 1P 4:17, Hebr 3:3), por. Христова-Шомова, 2004, s. 687. Zob. też o храмнина (w Biblii Ostrogskiej) zamiast храмъ (w atońskiej redakcji Apostoła) na miejscu gr. οἶκος w Hebr 3:4, tamże.

⁵ „W Jerozolimie, w świątyni przechowującej Arkę oraz w dynastii Dawidowej urzeczywistnia się podwójna obecność Pana – w przestrzeni i w dziejach”. Bóg – Emmanuel „przebywa ze swymi stworzeniami, żyje obok nich i obdarza je dobrodziejstwami, jeżeli tylko pozostają z Nim zjednoczone w prawdzie i sprawiedliwości” (por. Jan Paweł II, *Benedykt XVI...*, 2006, s. 394 [komentarz Benedykta XVI do Ps 132[131], 11–18]; zob. też o świątyni jerozolimskiej jako głównym obiekcie kultu Izraela, w: Leon-Dufour, 1994, ss. 963–965.

na ‘świątynię w niebie’⁶ lub oznaczać ‘świątynię pogan’, a w NT (metaforycznie) – ‘Ciało Chrystusa’ lub ‘ochrzczonych, będących świątynią Boga i Ducha Świętego’.

W świątyni, o której mowa w Księdze Psalmów, wielbi się Boga i składa dziękczynienie za uzyskaną łaskę (por. Ps 5:8⁷), za to, że Bóg, w perspektywie doczesnej i wiecznej, „wysłuchuje modlitw i przebacza grzechy, obdarzając lud dobrami swojej świątyni”⁸ (por. Ps 64:5)⁹. Do świętego przybytku Pana w błagalnym geście wznosi się ręce (por. Ps 27:2), a Pan słysząc zeń głos wołającego w swym utrapieniu spieszy na ratunek (por. Ps 17:7). Świątynia na Syjonie jest miejscem ucieczki (schronienia), o zamieszkaniu w którym marzy człowiek pokładający nadzieję w Bogu (por. Ps 26:4)¹⁰. Zarówno w świątyni syjońskiej, jak i w niebieskim pałacu Jahwe „wszystko woła: «Chwała!»” – na znak adoracji Najwyższego (por. Ps 28:9)¹¹. Pan nigdy nie traci z zasięgu swego wzroku ludzkiego horyzontu, ani z niebieskiej świątyni, z tronu w „Niebie Najwyż-

⁶ Inaczej niż oikós w znaczeniu ‘dom Pański’, który odnosi się do ‘świątyni – mieszkania Boga na ziemi’, nigdy zaś do ‘niebiańskiego pałacu Boga’ (por. komentarz do Ps 23,6, w: Walton, Matthews, & Chavalas, 2005, s. 594); o oikós zob. też Szulc, 2016a, ss. 129–136, 142–143 i Szulc, 2016b, ss. 193–201, 203.

⁷ Numerację psalmów podaje się za LXX; wyjątek stanowią cytaty z komentarzy do Księgi Psalmów, w wypadku których, zgodnie ze źródłem cytowania, pozostawia się oznaczenia wg oryginalu hebrajskiego bądź numerację podwójną, wg TM i LXX.

⁸ Cytat z komentarza do Ps 65, ww. 2–5, w: Brown, Fitzmyer, & Murphy, 2001, s. 501.

⁹ Zob. komentarz Jana Pawła II do Ps 65[64], 2–3. 9. 12–13, w: *Jan Paweł II, Benedykt XVI...*, 2006, s. 169: „[...] znajdujemy się wewnątrz świątyni na Syjonie. Przybywa do niej lud z całą swoją nędzą moralną, aby prosić o wyzwolenie od zła (por. Ps 65[64], 2–4). Po uzyskaniu odpuszczenia win, wierni czują się gośćmi Boga, są Mu bliscy i mogą być dopuszczeni do Jego stołu, aby cieszyć się zażyłością z Nim (por. ww. 4–5)”.

¹⁰ „Psalmista mówi [...] wyraźnie o „domu Pana”, „świątyni” (w. 4), schronieniu, siedzibie, domu (por. ww. 5–6). Co więcej, w oryginale hebrajskim pojęcia te oznaczają dokładnie „tabernakulum” oraz „namiot”, czyli centrum świątyni, gdzie Pan się objawia przez swą obecność i słowo. Pojawia się również „skała” na Syjonie (por. w. 5), zapewniająca bezpieczeństwo i schronienie, oraz mówi się o składaniu ofiar dziękczynnych (por. w. 6). Jeśli więc duchową atmosferę psalmu określa liturgia, nicią przewodnią modlitwy jest ufność pokładana w Bogu, zarówno w dniach radości, jak i w chwilach lęku (zob. komentarz Jana Pawła II do Ps 27[26], 1–6, w: *Jan Paweł II, Benedykt XVI...*, 2006, s. 59).

¹¹ Zob. komentarz Jana Pawła II do Ps 29[28], w: *Jan Paweł II, Benedykt XVI...*, 2006, s. 65: „Istnieje swego rodzaju połączenie między sanktuarium jerozolimskim a sanktuarium niebieskim: w obu tych świętych przestrzeniach panuje pokój i wielbiona jest chwała Boża. Miejsce ogłuszających grzmotów zajmuje harmonia liturgicznego śpiewu, lęk ustępuje wobec pewności Bożej opieki. Bóg objawia się teraz jako «zasiadający nad potopem», jako «Król na wieki» (por. w. 10), to znaczy jako Pan i najwyższy Władca całego stworzenia”. „Przypuszczalnie polecenie [a w Jego pałacu wszystko woła: «Chwała!»] skierowane [jest] do bogów, by uznali wyższość Jahwe przez okrzyk: «Chwała!» – tj. «Chwała Panu» (por. Łk 2,14)” (por. Brown i in., 2001, s. 492 [komentarz do Ps 29, w. 9b]).

szym” („Niebiosach Niebios”)¹² (por. Ps 10:4)¹³, ani ze świątyni ziemskiej na Syjonie, która jest miejscem Bożej obecności i Jego spotkania z ludem wiernych (por. Ps 137:2)¹⁴. Świątynia jerozolimska, swego czasu obrócona w ruinę, złupiona i zbezczeszczona przez pogan (por. Ps 78:1)¹⁵, podniosła się z ruin, jej kolumny stały się mocne i trwałe – to do nich w Ps 143:12 przyrównano córki narodu izraelskiego, będące solidnym wsparciem struktury domu, tj. rodziny¹⁶. Świątynia w Jeruzalem, do której królowie przynoszą dary (por. Ps 67:30), jak Mędrcy ze Wschodu nowonarodzonemu Jezusowi (por. Iz 60, 6–7. 11–14; Mt 2, 1–12), jest zapowiedzią powszechności Kościoła w czasach mesjańskich (zob. Ap 21, 11–14). Psalterzowe ναός, obok świątyni, odnosi się także do pałacu króla żydowskiego (por. Ps 44:16), w którego osobie późniejsza tradycja żydowska widziała Dawidowego Mesjasza, a chrześcijańska – Chrystusa¹⁷.

We wszystkich przytoczonych znaczeniach, we wszystkich oprócz N. porównywanych reprezentantach cs. redakcji Księgi Psalmów gr. ναός oddawane jest konsekwentnie dawną pożyczką **црькты**. W N. obserwuje się eliminację **црькты** na rzecz rodzimego, południowosłowiańskiego **храмъ**¹⁸. Czterokrotne użycie **црькты** wobec ośmiokrotnego zastosowania **храмъ** świadczy wyraźnie o zamierzonej i zdecydowanej w redakcji norowskiej korekcie pierwotnego

¹² W odniesieniu do siedziby Najwyższego w „Niebie Najwyższym” („Niebiosach Niebios”), zob. np. Szulc, 2014, s. 283.

¹³ Por. komentarz Jana Pawła II do Ps 11[10], 1. 3–5. 7, w: *Jan Paweł II, Benedykt XVI...*, 2006, s. 21.

¹⁴ Zob. komentarz Benedykta XVI do Ps 138[137], w: *Jan Paweł II, Benedykt XVI...*, 2006, s. 415: „Psalmista wyznaje w istocie, że «odda pokłon w stronę świętego przybytku» jerozolimskiego (por. w. 2): tam będzie śpiewał wobec Boga, który jest w niebie ze swym zastępem aniołów, ale słucha również w ziemskiej przestrzeni świątyni (por. w. 1). Modlący się człowiek jest przekonany, że «imię» Pana, czyli Jego żywe i czynne osobowe istnienie, oraz Jego cnoty wierności i miłosierdzia, będące znakami przymierza z Jego ludem, podtrzymują wszelką ufność i wszelką nadzieję (por. w. 2)”.

¹⁵ Por. komentarz do Ps 79, w: Brown i in., 2001, s. 505: „Lamentacja wspólnoty. Podobnie jak Ps 74 psalm ten nawiązuje do złupienia świątyni – prawdopodobnie do oblężenia przez Babilończyków w 587 r. W całym utworze przeplata się prośba [...], by Bóg ukarał pogańskich zdobywców”.

¹⁶ Zob. komentarz Benedykta XVI do Ps 144[145], 9–15, w: *Jan Paweł II, Benedykt XVI...*, 2006, s. 441.

¹⁷ Zob. komentarz Jana Pawła II do Ps 45[44], 11–18, w: *Jan Paweł II, Benedykt XVI...*, 2006, s. 115.

¹⁸ Na początku zmiany pierwotnego słowiańskiego tłumaczenia gr. ναός z **црькты** na **храмъ** w presławskiej redakcji Apostoła oraz wyparcie (lecz niekonsekwentne) pierwszego wariantu przez drugi w redakcji atońskiej (zob. Dz 17:24, 1 Kor 3:16.17, 6:19, 2 Kor 6:16) wskazuje I. Christova-Šomova, por. Христова-Шомова, 2004, ss. 690–691.

tłumaczenia, kontynuowanego jednak przez redakcję archaiczną oraz przez pozostałe redakcje, przed- i ponorowskie.

W poniższych tabelach przedstawiono: (a) wykaz zastosowanych w porównywanych tekstach psalterzowych na miejscu gr. ναός (s)cs. wariantów leksykalnych (tabela 1) oraz (b) zestawienie liczbowe rozpatrywanych użyc (tabela 2).

Tabela 1. (S)cs. odpowiedniki gr. ναός w porównywanych tekstach psalterzowych (ц oznacza **црѣкы**, χ – **храмъ**)

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
5:8	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц
10:4	ц	ц	-	ц	ц	ц	ц
17:7	ц	ц	-	ц	χ	ц	ц
26:4	ц	ц	ц	ц	χ	ц	ц
27:2	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц
28:9	ц	ц	-	ц	χ	ц	ц
44:16	ц	ц	ц	ц	χ	ц	ц
64:5	ц	ц	ц	ц	χ	ц	ц
67:30	-	ц	ц	ц	χ	ц	ц
78:1	ц	ц	ц	ц	χ	ц	ц
137:2	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц
143:12	ц	ц	ц	ц	χ	ц	ц

Źródło: opracowanie własne

Tabela 2. Liczby wystąpień poszczególnych (s)cs. odpowiedników gr. ναός w porównywanych tekstach psalterzowych

	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
црѣкы	11	12	9	12	4	12	12
храмъ	0	0	0	0	8	0	0

Źródło: opracowanie własne

Świętość przybytku, o którym mowa w analizowanych fragmentach psalmów, podkreślana jest przez regularne stosowanie obok ναός – **црѣкы**/**храмъ** odpowiednich form przymiotnika ἅγιος – **свѣтъ(и)**, a odpowiednie

formy zaimka σου – **твон**¹⁹ lub αὐτοῦ – **свон** (**твон**)/εγὼ, które zwykle im towarzyszą, wskazują na Tego, do kogo ów przybytek należy, tj. na Boga. Por.

Ps 5:8 – **поклонѣхъ сѣа къ** [вѣ Sr., F.] **црѣкви стѣи твоеѣ**²⁰, gr. [...] πρὸς ναὸν ἁγίόν σου

Ps 10:4 – **гѣ [-ъ] въ црѣкъви свѣтѣ <тѣ>ї** [сѣтѣ T.] **твоеѣ** [своеѣ B., F., N., T., C.] [w Sr. brak fragmentu psalmu], gr. [...] ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ

Ps 17:7 – **(и) оуслыша отъ свѣтѣи црѣкви** [црѣве B.] [црѣкве стѣиъ T., C.; храма стѣго N.] **своеѣ** [- B.; своего N.] **гласъ мой** [w Sr. brak fragmentu psalmu], gr. [...] ἐκ ναοῦ ἁγίου αὐτοῦ [...]

Ps 26:4 – **и посѣщѣахъ** [посѣщати N., T., C.] (+ вѣ B.) **црѣкви** [црѣве B., Sr.; црѣвѣ F., T., C.; храмъ N.] **свѣтѣи** [сѣтѣи N.] **εγὼ**, gr. τὸν ναὸν (τὸν ἁγίον) αὐτοῦ

Ps 27:2 – **къ** [вѣ F.] **црѣкъви стѣи** [сѣтѣи B., Sr., F., N., T., C.] **твоеѣ**, gr. πρὸς ναὸν ἁγίόν σου

Ps 28:9 – **и (въ) црѣкы** [црѣкви B., F., T., C.; храмъ N.] **εγὼ вѣсѣ** [а] **къ** **їже** [- F.; ктѣ N., C.] **глаголетъ славъ** [w Sr. brak fragmentu psalmu], gr. [...] ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ [...]

Ps 64:5 – **сѣа** [сѣага Sr.; сѣтѣ N.] **црѣкы** [црѣкви B., F., T.; црѣква Sr.; храмъ N.] **твоеѣ** [- (т)а] [твон N.] (+ и F.) **дѣвна** [дѣвенъ N.] **правдѣи** [правдѣ B.; вѣ правдѣ Sr., F., N., T., C.], gr. ἅγιος ὁ ναός σου, θαυμαστός ἐν δικαιοσύνῃ

Ps 67:30 – **отъ црѣквѣ** [црѣкве Sr., T., C.; храма N.] **твоеѣ** [твоего N.] **въ илѣмѣ тевѣ** [теве F.] **принесѣтъ црѣ** [црѣне Sr., N., T., C.; црѣ F.] **дарѣ** [w S. brak fragmentu psalmu], gr. ἀπὸ τοῦ ναοῦ σου [...]

Ps 78:1 – **вскврѣниша ц<и>рѣковѣ** [храмъ N.] **стѣи** [сѣтѣи N.] **твоеѣ** [твон N.], gr. [...] τὸν ναὸν τὸν ἁγίόν σου

Ps 137:2 – **поклонѣхъ** [поклоним N.] **сѣа къ** [вѣ Sr., F.] **црѣкви свѣтѣи** (-) **твоеѣ**, gr. [...] πρὸς ναὸν ἁγίόν σου.

Jedynie w Ps 44:16 i w Ps 143:12, z uwagi na kontekst, zestawienia te nie są poświadczone, por.

¹⁹ Często używa się zaimka **твон** (jako odpowiednika gr. σου, ale też na miejscu αὐτοῦ), ze względu na bliskość w relacji: psalmista – Bóg; użycie to wynika z modlitewnego charakteru rozpatrywanych psalmowych wersetów.

²⁰ Cytaty z(e) (s)cs. psalmów podaje się wg S., a warianty leksykalne i gramatyczne – wg najstarszego z porównywanych psalterzy cs., w którym dany wariant został poświadczony; różnic graficzno-fonetycznych z reguły nie uwzględnia się.

Ps 44:16 – **приведѣж** [приведѣжтъ В., Sr., F., N., T.; въведѣжт С.] **сѣ въ цѣркъвъ** [-овъ, -овь] [храмъ N.] **цѣрѣж** [царѣвоу В.; цѣрѣу F.; цѣрѣв(о) N.], gr. [...] εἰς ναὸν βασιλέως

Ps 143:12 – **(и) прѣкжштены** [прѣкожрашени Sr.; оужрашены F.; оуждобрены прѣжкрашены N., T., C.] **ѣ[га]ко оужкштение** [пѣдобенне В.; оужпобленни Sr.; оужподобенне F.; подобие N., T., C.] **цѣркви** [цркве T., C.; храма N.], gr. [...] ὡς ὁμοίωμα ναοῦ.

Zastanawiające jest, dlaczego przy tak zdecydowanym wyparciu przez redakcję norowską wariantu **цѣркъы** (jako odpowiednika ναός) na rzecz **храмъ**, w czterech z rozważanych kontekstów został on w N. zachowany. Są to Ps: 5:8, 10:4, 27:2, 137:2. Być może o użyciu w nich **цѣркъы**, a nie **храмъ**, zadecydowało wyraźniejsze niż w pozostałych fragmentach odczytanie znaczenia świątyni jako ‘ludu Bożego zgromadzonego na modlitwie’, ‘wspólnoty wiernych z Bogiem’. Psalm 5 jest modlitwą poranną, wykorzystywaną w liturgii Jutrzni. W w. 8–9 psalmu modlący się człowiek

nazywa siebie „Ja” i ujawnia, że cała jego osoba oddana jest Bogu i oczekuje „obfitości Jego łaski”. Jest pewien, że bramy świątyni, czyli miejsca komunii i bliskości z Bogiem, zamknięte dla bezbożników, są przed nim szeroko otwarte. Wchodzi do niej, by napawać się pewnością Bożej opieki, podczas gdy na zewnątrz zło szaleje i odnosi pozorne i krótkotrwałe tryumfy. Poranna modlitwa w świątyni daje człowiekowi wierzącemu siłę potrzebną, by stawić czoło jakże często nieprzyjaznemu światu. Sam Pan poda mu dłoń i poprowadzi go ulicami miasta, a nawet – „wyrówna przed nim drogę”, jak mówi psalmista, posługując się prostym, ale wymownym obrazem. W oryginale hebrajskim ta spokojna ufność wspiera się na dwóch pojęciach (*hēsed* oraz *śedaqáh*): z jednej strony „miłosierdzie lub wierność”, a z drugiej „sprawiedliwość lub zbawienie”. Są to słowa typowe, których używa się, by słać przymierze łączące Pana ze swym ludem i poszczególnymi wiernymi” (*Jan Paweł II, Benedykt XVI...*, 2006, ss. 6–7 [komentarz Jana Pawła II do Ps 5]).

W Ps 27 rozbrzmiewa błaganie o wybawienie z niedoli i dziękczynienie za otrzymaną pomoc od Boga – modlitwa jednostki jest tu modlitwą całego ludu przymierza. Dziękczynny Ps 137 „rozpoczyna osobista pieśń modlącego się człowieka. Intonuje ją pośród zgromadzenia w świątyni, albo przynajmniej przywołuje na pamięć świątynię na Syjonie – miejsce obecności Pana i Jego spotkania z ludem wiernych” (*Jan Paweł II, Benedykt XVI...*, 2006, s. 415 [komentarz Benedykta XVI do Ps 138[137]]). Wreszcie świątynia Boga w niebie z Ps 10 nie jest odległą dla człowieka rzeczywistością. „Pan, zasiadający na niebieskim tronie, swym przenikliwym spojrzeniem ogarnia cały ludzki horyzont” (*Jan Paweł II, Benedykt XVI...*, 2006, s. 21 [komentarz Jana Pawła II do Ps 11[10], 1. 3–5. 7]) –

jest więc zawsze ze swoim ludem. „Ostatni wiersz [psalmu] ukazuje horyzont światła i pokoju, przeznaczonych dla człowieka sprawiedliwego, który będzie kontemplował swego Pana, będącego sędzią sprawiedliwym, ale przede wszystkim pełnym miłosierdzia wyzwolicielem: „Ludzie prawi ujrzą Jego oblicze” (Ps 11[10], 7). Oto doświadczenie radości komunii i pogodnej ufności w Bogu, który wyzwala od zła” (*Jan Paweł II, Benedykt XVI...*, 2006, s. 22 [komentarz Jana Pawła II do Ps 11[10], 1.3–5.7]).

(S)cs. **црѣкѣ** tłumaczy również gr. *ἐκκλησία*²¹ oznaczające ‘społeczność wywołanych (wezwaných); zebranie, zgromadzenie (ludzi świeckich); społeczność Izraelitów w aspekcie religijnym; Kościół’. W analizowanych kontekstach psalterzowych jest jedynym odpowiednikiem *ἐκκλησία* i nigdy, w żadnym z porównywanych psalterzy, nie jest zastępowane przez **χρῶμα**. Por. tabele 3 i 4:

Tabela 3. **црѣкѣ** (= **ц**) na miejscu gr. *ἐκκλησία* w porównywanych reprezentantach cs. redakcji psalterzowych

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
21:23	ц	ц	-	ц	ц	ц	ц
21:26	ц	ц	-	ц	ц	ц	ц
25:5	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц
25:12	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц
34:18	ц	ц	-	ц	ц	ц	ц
39:10	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц
67:27	-	ц	ц	ц	ц	ц	ц
88:6	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц
106:32	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц
149:1	ц	ц	ц	ц	ц	ц	ц

Źródło: opracowanie własne

Tabela 4. Liczby wystąpień **црѣкѣ** na miejscu gr. *ἐκκλησία* w porównywanych tekstach psalterzowych

	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
црѣкѣ	9	10	7	10	10	10	10

Źródło: opracowanie własne

²¹ Podobne do *ἐκκλησία* jest znaczenie *συναγωγή*, któremu m.in. poświęcone będzie kolejne opracowanie, dotyczące leksykalnej wariantywności cs. redakcji Psalterza.

W Psalmach mówi się o: ‘zgromadzeniu, pośród którego głosi (rozgłasza) się imię Pana i chwali (wysławia pieśnią)’ (por. Ps 21:23), ‘zgromadzeniach, na których błogosławiony (wysławiany) jest Pan’ (por. Ps 25:12), ‘wielkim zgromadzeniu, w którym płynie pieśń pochwalna (wysławianie)’ (por. Ps 21:26), ‘wielkim zgromadzeniu, w którym Bogu składa się dzięki (wysławia się Pana) i chwali (wielbi) się Go’ (por. Ps 34:18), ‘wielkim zgromadzeniu, w którym głosi się Bożą sprawiedliwość’ (por. Ps 39:10), ‘(świętych) zgromadzeniach, na których błogosławi się Boga i Pana’ (por. Ps 67:27), ‘zgromadzeniu świętych, na którym rozbrzmiewa chwała (wysławianie) Pana’ (por. Ps 149:1), ‘zgromadzeniu poświęconych Panu (radzie świętych), gdzie wysławia się Jego troskliwość (wierność)’ (por. Ps 88:6), ‘zgromadzeniu ludu, w którym sławi się (wywyższa) Boga’ (por. Ps 106:32), a także o ‘zgromadzeniu złoczyńców (ludzi zepsutych), którego nie cierpi (którym gardzi) człowiek prawy’ (por. Ps 25:5).

Oto translacje fragmentów wyszczególnionych wyżej kontekstów, poświadczonych w porównywanych reprezentantach cs. redakcji Psalterza:

Ps 21:23 – **посрѣдѣ црѣкви** [црѣве B., N., T., C.] **въспоиж тыа** [w Sr. brak fragmentu psalmu], gr. ἐν μέσῳ ἐκκλησίας [...]

Ps 21:26 – **въ црѣкѣви велицѣ** [велицѣи F.] **исповѣмъ ти сѣа** [сѣа теѣѣ B., N., T., C.] [w Sr. brak fragmentu psalmu], gr. ἐν ἐκκλησία μεγάλη [...]

Ps 25:5 – **възненавидѣхъ црковъ** [црѣве B., Sr., N., T., C.] **лжкавъныхъ** [лжкавѣихъ B., Sr., F., T.; лжкавнои жци(и)хъ N., C.], gr. [...] ἐκκλησίαν πονηρευομένων

Ps 25:12 – **въ црѣкѣвахъ** **благословесъстоиѣж** [влѣва B., Sr., F., N., T., C.] **тыа** (+ гѣи B., Sr., F., N., T., C.), gr. ἐν ἐκκλησίαις [...]

Ps 34:18 – **исповѣмъ сѣа теѣѣ** [гове F.] **гѣ** (- N., T., C.) **въ црѣкѣ** [црѣкви B., F., N., T., C.] **мноз[з]ѣ** **въ людехъ** [людѣхъ B.; людѣхъ F.] **тыажцѣхъ** **въсхваляѣ тыа**, gr. [...] ἐν ἐκκλησία πολλή [...]

Ps 39:10 – **благовѣстихъ** **правѣдъ твоиѣ** [- C.] **въ црѣви** **ве(ли)цѣ** [велицѣи Sr., F.; мнѣсѣ C.], gr. [...] ἐν ἐκκλησία μεγάλη

Ps 67:27 – **въ црѣкѣвахъ** **благословите** **ѣа**, gr. ἐν ἐκκλησίαις [...]

Ps 88:6 – **ї** [нво B., Sr., F., N., T., C.] **рѣснотѣж** [истинѣж B., Sr., F., N., T., C.] **въ црѣкѣви** [црѣве B.] **сѣихъ**, gr. [...] ἐν ἐκκλησία ἁγίων

Ps 106:32 – **и** [да N., T., C.; - Sr.] **възнесѣто-** [възнесѣтъ[-]ї B., Sr., F., T., C.; възвысѣтъ N.] **ї** [его N., T., C.] **въ црѣви** **людѣс[т]ѣ** [людѣсѣи Sr., N., T., C.; люасѣи F.] **и на** [въ N.] **сѣда[ѣ]лицѣ**

старе[ь]ць въсхваляѣтъ [всхвалите F.] | [іе(го) Sr., N., T., C.], gr. [...] ἐν ἐκκλησίᾳ λαοῦ [...]

Ps 149:1 – (въсп)оите гю [Гви B., Sr., F., N., T., C.] [...] (хвале)ние [хваления Sr.] его въ цркви [црѣвахъ B., Sr.] прѣпо(добьн)ымъ [прѣподобьнѣхъ B., Sr., F., N., T., C.] его [- N., T., C.], gr. [...] ἐν ἐκκλησίᾳ ὁσίων.

Z analizowanych użyć (s)cs. odpowiedników gr. leksemów ναός i ἐκκλησία wynika, że redakcje psalterzowe: archaiczna, archaiczno-ruska, ruska (wschodniobułgarska), atońska i cyprianowska nie eksponowały różnic ich znaczeń (ναός – ‘świątynia, przybytek Boski w niebie i na ziemi, budynek świątynny’; ἐκκλησία – ‘wspólnota wiernych z Bogiem, zgromadzenie wiernych, Kościół’), jeden i drugi oddając, regularnie i konsekwentnie, przez **цркы**. Redakcja norowska zaś – na odwrót – rozdzieliła wskazane znaczenia²², tłumacząc ναός przez **храмъ**, a ἐκκλησία przez **цркы**. **цркы** na miejscu ναός pojawia się tu wyjątkowo, w kontekstach, w których ‘świątynia’ może być utożsamiona, na wzór Nowego Testamentu, ze ‘wspólnotą wiernych’, ‘ludem Bożym’, a więc wówczas, gdy znaczenie ναός zbliża się do znaczenia ἐκκλησία.

(Staro-)cerkiewnosłowiańskie **сѡтѣни** – **сѡ[ѣ]тило** – **сѡ[ѣ]тилице**, gr. **τό** **ἁγίασμα, τό ἁγιαστήριον, ἡ ἁγιωσύνη**

‘Świętość miejsca, obiekt/źródło świętości’ wyrażają także takie gr. warianty, jak: ἁγίασμα, ἁγιαστήριον, ἁγιωσύνη. Pierwszy z wariantów poświęcony jest w Ps: 77:54, 77:69, 88:40, 92:6, 95:6b, 113:2, 131:8, 131:18, drugi – w Ps: 72:17, 73:7, 82:13, a trzeci w Ps: 29:5, 95:6a, 96:12, 144:5.

W Ps 77:54 ἁγίασμα odnosi się do ‘świętej ziemi – Góry Syjon’, to samo miejsce święte – ‘świątynię na Syjonie’ – oznacza w w. 69. ἁγίασμα z Ps 92:6 to ‘świętość, która przystoi domowi Pana’, tj. świątyni jerozolimskiej; jest

²² O odróżnianiu w tłumaczeniu gr. ναός i ἐκκλησία w Psalterzu norowskim oraz w Komentowanej Ewangelii Teofilakta Bułgarskiego w przekładzie tyrnowskim i kontynuacji podobnej praktyki translatorskiej u Maksyma Greka zob. np. Пентковская, 2011, ss. 388–389.

ona²³ obecna również w ‘Jego przybytku – świątyni syjońskiej’, o której mowa w Ps 95:6b. W ἅγιασμα użytym w Ps 88:40 także upatruje się ‘świątynię w Jeruzalem’²⁴. W Ps 131 omawiany leksem grecki oznacza ‘sanktuarium’ – w w. 8 ‘Arkę’, w w. 18 ‘Bożego Pomazańca, potomka Dawidowego’ – w którym tradycja chrześcijańska rozpoznaje Chrystusa. Przez ἅγιασμα w Ps 113:2 oznaczono zaś ‘świątyni przybytek, świątynię’ w odniesieniu do Judy i Izraela²⁵. W każdym ze wskazanych kontekstów, oprócz Ps 95:6b, we wszystkich porównywanych zabytkach psalterzowych na miejscu gr. ἅγιασμα użyto (s)cs. odpowiednika **СВАТЪИНИ**²⁶. W Ps 95:6b zastosowano wariant **СВА[ГЪ]ТИЛО**²⁷ (zwykle tłumaczący gr. ἁγιαστήριον) dla wyrażenia świętości napełniającej świątynię, w analizowanym wersecie mowa bowiem o objawieniu się Pana w „Jego przybytku”.

ἁγιαστήριον w Psalmach oznacza, podobnie jak ἅγιασμα, ‘świątynię (Boga)’ (por. Ps 72:17, 82:13)²⁸, ‘(Twoje) święte miejsce’/‘świątynię (Twoją)’ (por. Ps 73:7). We wszystkich porównywanych psalterzach, z wyłączeniem Sr., ἁγιαστήριον oddawane jest konsekwentnie zachodniobułgarskim **СВА[ГЪ]ТИЛО**. W Sr. zaś – jego wschodniobułgarskim wariantem słowotwórczym **СВА[ГЪ]ТИЛИЦЕ**²⁹.

²³ W Biblii Tysiąclecia (BT) zastosowano ‘jasność’ zamiast ‘świętość’: „Przed Nim kroczą majestat i piękno, potęga i jasność w Jego przybytku”. Mowa tu bowiem o jasności – świetle, tj. chwale Bożej w świątyni. Światło to nie było zwyczajnym światłem fizycznym, lecz świecącym obłokiem wypełniającym świętą przestrzeń. Por. Ryken, Wilhoit, & Longman, 1998, s. 985 [hasło: *Światło*]: „Kiedy Salomon dokonał poświęcenia świątyni, ta «napełniła się obłokiem chwały Pańskiej, tak iż nie mogli kapłani tam pozostać i pełnić swej służby z powodu tego obłoku, bo chwała Pańska wypełniła świątynię Bożą» (2 Krn 5, 13–14)”.

²⁴ W przekładzie LXX na język polski zastosowano tu odpowiednik ‘świętość’ (zob. Popowski, 2014, s. 922); jak informuje przypis 1 na tejże stronie wskazanej pozycji: „W przekładach opartych na oryginalnym tekście hebrajskim podaje się jako tę świętość koronę królewską [w BT: ‘diadem’], tekst grecki jednak pozwala pod nazwą «świętość» (dokładnie według morfologii słowotwórczej: «rzecz święta») widzieć świątynię jerozolimską”.

²⁵ „[...] «ziemia» i «lud» są zespoleni w jedno: Juda i Izrael, słowa, którymi określano zarówno Ziemię Świętą, jak i lud wybrany, uważane są za miejsce obecności Pana, Jego szczególną własność i dziedzictwo (por. Wj 19, 5–6) (*Jan Paweł II, Benedykt XVI...*, 2006, s. 314 [komentarz Jana Pawła II do Ps 114[113A], 1–4. 7–8]).

²⁶ Wariant **СВАТЪИНИ** notowany jest w zabytkach również jako odpowiednik takich gr. synonimów, jak: ἁγιότης, ἁγιασμός, ὁσιότης (oprócz ἅγιασμα, ἁγιωσύνη), zob. np. Hauptová, 1983, ss. 44–45.

²⁷ Por. **СВАТИЛО** jako ekwiwalent gr. ἁγιαστήριον, ἅγιασμα, np. w: Hauptová, 1983, ss. 39–40.

²⁸ W tłumaczeniu Ps 72:17 zawartemu w BT zamiast o ‘świątyni Boga’ mowa o ‘świętych sprawach Bożych’, a w tłumaczeniu Ps 82:13 o ‘kraju („ziemi”, „niwach”) Boga’ (zob. odnośnie do „ziemia”/”niwy” przypis 83,13, w: Stachowiak & Romaniuk, 1980, s. 647).

²⁹ Wg danych słownikowych (por. np. Hauptová, 1983, s. 39) **СВАТИЛИЦЕ**, obok gr. ἅγιασμα, stosowano na miejscu ἱερὸν. Zob. też o użyciu w Dz. 5:21, 21:26.27 **СВАТИЛИЦЕ** (w Nowym

Psalterzowe ἁγιωσύνη pojawia się w kontekstach, w których mowa o: ‘(Jego) świętości’ (por. Ps 29:5, 96:12³⁰), ‘(Twojej) świętości’ (por. Ps 144:5³¹), ‘(Jego) świątyni’ (por. Ps 95:6a³²). We wszystkich porównywanych reprezentantach cs. redakcji psalterzowych, bezwyjątkowo tłumaczone jest przez **свѣтънии**, a więc tak samo jak (prawie zawsze) ἅγίασμα.

Wykaz zbiorczy zastosowanych w porównywanych tekstach psalterzowych na miejscu gr. ἅγίασμα, ἁγιαστήριον, ἁγιωσύνη odpowiednich (s)cs. wariantów leksykalnych prezentuje tabela 5, a zbiorcze zestawienie liczbowe uzyć rozpatrywanych leksemów – tabela 6.

Tabela 5. (S)cs. odpowiedniki gr. ἅγίασμα (ά₁), ἁγιαστήριον (ά₂), ἁγιωσύνη (ά₃) w porównywanych tekstach psalterzowych (c₁ oznacza **свѣтънии**, c₂ – **свѣ[ѣ]тнѣло**, c₃ – **свѣ[ѣ]тнѣлице**)

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.	LXX
29:5	c ₁	c ₁	-	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	ά ₃
72:17	c ₂	c ₂	c ₃	c ₂	c ₂	c ₂	c ₂	ά ₂
73:7	c ₂	c ₂	c ₃	c ₂	c ₂	c ₂	c ₂	ά ₂
77:54	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	ά ₁
77:69	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	ά ₁
82:13	c ₂	c ₂	c ₃	c ₂	c ₂	c ₂	c ₂	ά ₂
88:40	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	ά ₁
92:6	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	ά ₁
95:6a	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	ά ₃
95:6b	c ₂	c ₂	c ₂	c ₂	c ₂	c ₂	c ₂	ά ₁
96:12	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	c ₁	ά ₃

Testamencie Czudowskim), **свѣтнѣлице/црькы** (w atońskiej redakcji Apostoła) i **црькы** (w pierwotnym przekładzie cyrylometodejskim) dla oddania gr. ἱερόν, tu w zn. ‘świątynia jerozolimska’, w: Христова-Шомова, 2004, s. 690.

³⁰ W BT zamiast ‘Jego świętość’ – ‘Jego święte imię’.

³¹ W BT zamiast ‘wielki majestat Twojej świętości’ – ‘wspaniała chwała Twego majestatu’.

³² ‘Świątynia’ i ‘świętość’ utożsamiane są ze sobą. „Świątynia symbolizowała miejsce Bożego przebywania na ziemi i była symbolem świętości. Im dalej od przedśionków, tym większa świętość wypełniała to miejsce. W przeciwieństwie do synagogi lub budynku kościoła, wewnętrzne pomieszczenia świątyni nie były miejscem kultu publicznego. Skrzydła cherubów, rozciągnięte nad Arką Przymierza w miejscu najświętszym, wskazywały na Bożą świętość i ochronę (1 Krl 8, 6–7; por. Rdz 3, 24; Iz 6, 2–3)” (Ryken i in., 1998, s. 990 [hasło: *Świątynia/Świątynia i świętość*]).

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.	LXX
113:2	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	ἁ ₁
131:8	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	ἁ ₁
131:18	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	ἁ ₁
144:5	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	с ₁	ἁ ₃

Źródło: opracowanie własne

Tabela 6. Liczby wystąpień **свѣтъни** (с₁), **свѣ[ѣ]тило** (с₂), **свѣ[ѣ]тилище** (с₃) na miejscu gr. ἅγιασμα (ἁ₁), ἁγιαστήριον (ἁ₂), ἁγιωσύνη (ἁ₃) w porównywanych tekstach psalterzowych

	S.			B.			Sr.			F.			N.			T.			C.		
	ἁ ₁	ἁ ₂	ἁ ₃	ἁ ₁	ἁ ₂	ἁ ₃	ἁ ₁	ἁ ₂	ἁ ₃	ἁ ₁	ἁ ₂	ἁ ₃	ἁ ₁	ἁ ₂	ἁ ₃	ἁ ₁	ἁ ₂	ἁ ₃	ἁ ₁	ἁ ₂	ἁ ₃
с ₁	7	0	4	7	0	4	7	0	3	7	0	4	7	0	4	7	0	4	7	0	4
	11			11			10			11			11			11			11		
с ₂	1	3	0	1	3	0	1	0	0	1	3	0	1	3	0	1	3	0	1	3	0
	4			4			1			4			4			4			4		
с ₃	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne

Zaobserwowane prawidłowości przedstawiają także poniższe fragmenty psalmów z zastosowanymi wariantami **свѣтъни**, **свѣ[ѣ]тило**, **свѣ[ѣ]тилище**, oddające gr. ἅγιασμα, ἁγιαστήριον, ἁγιωσύνη w porównywanych psalterzach:

Ps 29:5 – (+ и F., N., T., C.) **исповѣдайте память свѣтъниѧ** (ε)го [w Sr. brak fragmentu psalmu], gr. [...] τῆς ἁγιωσύνης αὐτοῦ

Ps 72:17 – **въ свѣтило [сѣтилище Sr.] бже** [бжие B., Sr., F., N., T., C.], gr. εἰς τὸ ἁγιαστήριον τοῦ θεοῦ

Ps 73:7 – **въжѣ[а]шѧ** [съжегоше Sr.; вождоша F.; въжегошж N., T.; завжегошж C.] **огнеъ** (– F.) **свѣтило [свѣтилище Sr.] твое** [свое F.], gr. [...] τὸ ἁγιαστήριόν σου

Ps 77:54 – **ї въведе ѧ** [ж B.; ю Sr.; ихъ N.] **въ горж сѣниѧ** [сѣнию Sr.] **своеѧ** [своею Sr.; свож T.], gr. [...] εἰς ὄρινον ἁγιάσματος αὐτοῦ

Ps 77:69 – **ї со[ѣ, ѣ]зѣда ѣ[ѧ]ко инорогъ свѣатнж** [сѣниѧ B., N., T., C.; сѣнию Sr., F.] **своѧ**, gr. [...] τὸ ἅγιασμα αὐτοῦ

- Ps 82:13 – да (– N., C.) наслѣдимъ себѣ [се Sr.; себе F.] свѣтילו [свѣтилице Sr.] бже, gr. [...] τὸ ἁγιαστήριον τοῦ θεοῦ
- Ps 88:40 – оскврѣни [оскврѣнилъ еси N., T., C.] на зем^(а)и свтѣниж [свѣѣниж B., N., T., C.; стѣнию Sr., F.] его, gr. [...] τὸ ἅγίασμα αὐτοῦ
- Ps 92:5 – домоу твоемоу подоваетъ стѣни гї [– B.; гни Sr., F.] въ длъготж дънеи [дни Sr., F.; дни N., T., C.], gr. τῷ οἴκῳ του [...] ἅγίασμα, κύριε [...]
- Ps 95:6 – свѣѣни (+ и B., Sr., F., N., T., C.) велъ[е]лѣпота въ свѣтѣлѣ (!) [сѣлѣ B., Sr., F., N., T., C.] его, gr. ἁγιοσύνη [...] ἐν τῷ ἁγιάσματι αὐτοῦ
- Ps 96:12 – (+ и F., N., T., C.) ѿповѣдите [ис[з]повѣдайте B., Sr., F., N., T., C.] памѣть стѣниж [сѣни Sr., N.] его, gr. [...] τῆς ἁγιοσύνης αὐτοῦ
- Ps 113:2 – вьистъ ѿ[оу]дѣ[е](ѿ) стѣни его ѿлѣ (+ въ Sr.) область [власти Sr.] его, gr. [...] ἅγίασμα αὐτοῦ [...]
- Ps 131:8 – (+ и F.) ты [ты и N., T., C.] ки[ѣ]вотъ [кивоте T.; кивоте N.] свѣѣниж [ѣ] твоѣя [твож B.; твоя Sr.], gr. [...] τοῦ ἁγιάσματος σου
- Ps 131:18 – а (– N., T., C.) на ономъ [ономже T.; томъ же N.; немже C.] процв[ѣ]тѣтъ [процвѣте F.] свѣѣни [сѣниж Sr.] моѣ [(ѿ)а] [ѣго F.], gr. [...] τὸ ἅγίασμά μου
- Ps 144:15 – велъ[е]лѣпотж [велѣпие N.; велелѣпие T.; великолѣпие C.] славы [славу F.] свѣѣниж твоѣя [твож B., N.], gr. [...] τῆς ἁγιοσύνης σου.

Wnioski

Z przeprowadzonej w niniejszym opracowaniu analizy użyć rozpatrywanego słownictwa wypływają następujące wnioski:

(1) Gr. ναός, będące głównym oznaczeniem ‘świątyni’ we wszystkich reprezentantach cs. redakcji Księgi Psalmów oprócz redakcji norowskiej, tłumaczone jest konsekwentnie przez **црѣкты** i nigdy nie wymienia się tutaj z innymi wariantami leksykalnymi. Ponadto **црѣкты** jest w nich jedynym odpowiednikiem gr. ἐκκλησία. Świadczy to o braku różnicowania w omawianych zabytkach psalterzowych znaczeń ‘świątyni’: z jednej strony ‘miejsca przebywania/zamieszkania Boga; budynku świątynnego’, a z drugiej – ‘wspólnoty wiernych z Bogiem; Kościoła’. W redakcji norowskiej dokonano rozdzielenia znaczeń ναός i ἐκκλησία, oddając pierwsze z nich generalnie przez **храмъ**, a drugie bezwyjątkowo przez **црѣкты**. Użycie w N. na miejscu ναός **црѣкты**

w czterech z dwunastu możliwych kontekstów daje się wytłumaczyć semantycznym zbliżeniem w danych kontekstach ναός do ἐκκλησία.

(2) **црькты** w stosunku do **храмъ** odznacza się zdecydowanie większą częstością użycia. Poświadczono jest w 20 kontekstach w S., 22 w B., F., T. i C., 16 w Sr. oraz 14 w N. **храмъ** natomiast zastosowano tylko w 8 kontekstach, w N. (zob. odpowiednie zestawienia liczbowe w tabelach 2 i 4).

(3) Znaczenie ‘świętości miejsca’ oddają w Psalterzu także gr. ἅγίασμα, ἁγιαστήριον, ἁγιωσύνη. W przypadku ich tłumaczenia porównywane cs. redakcje psalterzowe odznaczają się leksykalną zgodnością. ἅγίασμα (prawie zawsze) i ἁγιωσύνη (zawsze) oddawane są w nich tym samym słowiańskim odpowiednikiem **свѣтъини**. Łącznie **свѣтъини** udokumentowane zostało w 11 kontekstach w S., B., F., N., T., C. (na miejscu ἅγίασμα – w siedmiu, a na miejscu ἁγιωσύνη – w czterech) oraz w 10 kontekstach w Sr. (na miejscu ἅγίασμα – w siedmiu, a na miejscu ἁγιωσύνη – w trzech). W jednym tylko kontekście wszystkie porównywane psalterze ἅγίασμα oddały typowym dla ἁγιαστήριον odpowiednikiem **свѣ[ѣ]тило** (zob. tabela 6). ἁγιαστήριον w tekstach reprezentujących redakcję archaiczną, wschodniobułgarską (ruską), norowską, atońską i cyprianowską tłumaczone jest zgodnie przez ochrydzki wariant **свѣ[ѣ]тило**, w reprezentancie zaś redakcji mieszanej (archaiczno-ruskiej) przez jego presławski ekwiwalent **свѣ[ѣ]тилице**. Użycie **свѣ[ѣ]тило/свѣ[ѣ]тилице** w stosunku do **свѣтъини** uznaje się za rzadkie. Łącznie **свѣ[ѣ]тило** poświadczono zostało w czterech kontekstach w S., B., F., N., T., C. (na miejscu ἁγιαστήριον – w trzech, na miejscu ἅγίασμα – w jednym) i w jednym w Sr. (na miejscu ἅγίασμα), a **свѣ[ѣ]тилице** w trzech kontekstach w Sr. (na miejscu ἁγιαστήριον) (zob. tabela 6).

Bibliografia

- Brown, R. E., Fitzmyer, J. A., & Murphy, R. E. (Red.). (2001). *Katolicki komentarz biblijny*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio”.
- Flis, J. (1996). *Konkordancja biblijna do Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu Biblii Tysiąclecia*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio”.
- Hauptová, Z. (Red.). (1983). *Slovník jazyka staroslověnského: Lexicon linguae palaeoslovenicae* (Seš. 36). Praha: Academia. Nakladatelství Akademie věd České republiky.
- Hauptová, Z. (Red.). (1994). *Slovník jazyka staroslověnského: Lexicon linguae palaeoslovenicae* (Seš. 48). Praha: Academia. Nakladatelství Akademie věd České republiky.

- Jan Paweł II, Benedykt XVI rozważają *Psalmy i Apokalipsę św. Jana*. (2006). Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio”.
- Jurewicz, O. (2000–2001). *Słownik grecko-polski* (T. 1–2). Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Leon-Dufour, X. (Red.). (1994). *Słownik teologii biblijnej*. Poznań: Pallottinum.
- MacRobert, C. M. (1993). Translation is interpretation: Lexical variation in the translation of the Psalter from Greek into Church Slavonic up to the 15th century. *Zeitschrift für slavische Philologie*, 53(2), 254–284.
- MacRobert, C. M. (1998). The textual tradition of the Church Slavonic Psalter up to the fifteenth century. W: J. Krašovec (Red.), *Interpretation of the Bible* (ss. 921–942). Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Popowski, R. (1995). *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio”.
- Popowski, R. (2014). *Septuaginta czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami* (2. wyd.). Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio”.
- Ryken, L., Wilhoit, J. C., & Longman, T. III. (1998). *Słownik symboliki biblijnej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio”.
- Stachowiak, L., & Romaniuk, K. (Red.). (1980). *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu: W przekładzie z języków oryginalnych* (3. wyd. popr.). Poznań: Pallottinum.
- Szulc, A. (2014). **нѣбо – нѣвеса** w cerkiewnosłowiańskich redakcjach Księgi Psalmów. W: M. Gębka-Wolak, J. Kamper-Warejko, & A. Moroz (Red.), *Leksyka języków słowiańskich w badaniach synchronicznych i diachronicznych* (ss. 277–295). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Szulc, A. (2016a). O odpowiednikach greckich *οἶκος, οἰκία* i in. w tłumaczeniach odzwierciedlonych w cerkiewnosłowiańskich redakcjach Księgi Psalmów. W: M. Gębka-Wolak, I. Kaproń-Charzyńska, & J. Kamper-Warejko (Red.), *System – Tekst – Człowiek: Studia nad dawnymi i współczesnymi językami słowiańskimi* (ss. 127–145). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Szulc, A. (2016b). Leksykalna wariantywność psalterzowych redakcji cs. Na przykładzie użyć (s)cs. ekwiwalentów gr. *οἶκος, οἰκία, οἰκόπεδον, ἀλή, ἔπαυλις* i *βάρις*. W: M. Krajewska, J. Kulwicka-Kamińska, & A. Szulc (Red.), *Święte księgi judaizmu, chrześcijaństwa i islamu w słowiańskim kręgu kulturowym: T. 3. Słowiańscy chrześcijanie Wschodu i Zachodu: Język – Dialekt – Piśmiennictwo* (ss. 189–207). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Walton, J. H., Matthews, V. H., & Chavalas, M. W. (2005). *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio”.
- Дьяченко, Г. (1998). *Полный церковно-славянский словарь* (T. 1–2). Москва: Издательский Отдел Московского Патриархата/Терра-Книжный Клуб. (Wyd. oryg. 1900).
- Гильтебрандт, П. А. (1993). *Справочный и объяснительный словарь к псалтири: Nachdruck der Ausgabe St. Petersburg 1898 mit einer Einleitung von Helmut Keipert*. München: Verlag Otto Sagner.

- Иванова-Мирчева, Д. (Red.). (1999–2009). *Старобългарски речник* (Т. 1–2). София: Издателство „Валентин Траянов”.
- Карачорова, И. (1985). Редакции древнеболгарского текста Псалтыри по языковым данным. [W: Е. Коцева, И. Карачорова, & А. Атанасов, Некоторые особенности славянских псалтырей на материале XI–XVI вв.]. *Полата књигописна, 14–15*, 26–38.
- Пентковская, Т. В. (2011). Тырновский перевод Толкового Евангелия Феофилакта Болгарского в русской традиции (на материале Евангелия от Матфея). W: *Търновска книжовна школа* (Т. 9) (ss. 381–397). Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий”.
- Погорелов, В. (1901). *Псалтыри: С приложением статьи: „О редакциях славянского перевода Псалтыри” и четырех фототипических таблиц*. Москва: Синодальная Типография. (Библиотека Московской синодальной типографии: Cz. 1. Рукописи).
- Христова-Шомова, И. (2004). *Служебният Апостол в славянската ръкописна традиция: Т. 1. Изследване на библейския текст*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”.
- Цейтлин, Р. М., Вечерка, Р., & Благова, Э. (Red.). (1994). *Старославянский словарь: По рукописям X–XI веков*. Москва: Русский язык.

Psalterzowe teksty porównawcze

- Altbauer, M. (1979). *Der älteste serbische Psalter*. Köln: Böhlau Verlag. (Slavistische Forschungen, 23).
- Mareš, F. V. (Red.). (1997). *Psalterii Sinaïtici pars nova (monasterii s. Catharinae codex slav. 2/N)*. Wien: Verl. der Österreichischen Akad. der Wissenschaften.
- Rahlfs, A. (1936). *Septuaginta id est Vetus Testamentum Graece iuxta interpretes* (Т. 2). Stuttgart: Privilegierte Württembergische Bibelanstalt.
- Rahlfs, A. (Red.). (1967). *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum. Auctoritate Academiae Litterarum Göttingensis editum: Vol. 10. Psalmi cum Odis, Psalmi*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- [Руски psalterz rękopiśmienny, z XIII wieku]. (b.d.). Российская национальная библиотека (Sygnatura F.п.І.І). Санкт-Петербург.
- Tarnanidis, I. (1988). *The Slavonic manuscripts discovered in 1975 at St. Catherine's Monastery on Mount Sinai*. Thessaloniki: Hellenic Association for Slavic Studies.
- Джурова, А. (1990). *Томичов псалтир* (Т. 1–2). София: Университетско изд-во „Климент Охридски”. (Monumenta Slavico-Byzantina et Mediaevalia Europensia, 1).
- Дуйчев, И. (1968). *Болонски псалтир: Български книжовен паметник от XIII век*. София: Издателство на Българската академия на науките.

- Северьянов, С. (1954). *Синайская псалтырь: Глаголический памятник XI века*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt. (Oryg. wyd. 1922, Петроград: Отделение русского языка и словесности Российской академии наук).
- Чешко, Е. В., Бунина, И. К., Дыбо, В. А., Князевская, О. А., & Науменко, Л. А. (1989). *Норовская псалтырь: Среднеболгарская рукопись XIV века* (Сз. 1–2). София: Издательство Болгарской академии наук.

Bibliography (Transliteration)

- Brown, R. E., Fitzmyer, J. A., & Murphy, R. E. (Eds.). (2001). *Katolicki komentarz biblijny*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza “Vocatio”.
- D’iachenko, G. (1998). *Polnyĭ tserkovno-slavianskiĭ slovar’* (Vols. 1–2). Moskva: Izdatel’skiĭ Otdel Moskovskogo Patriarkhata/Terra–Knizhnyĭ Klub. (Original work published 1900).
- Flis, J. (1996). *Konkordancja biblijna do Pisma Świątego Starogo i Nowego Testamentu Biblii Tysiąclecia*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza “Vocatio”.
- Gil’tbrandt, P. A. (1993). *Spravochnyi i ob’iasnitel’nyi slovar’ k psaltiri: Nachdruck der Ausgabe St. Petersburg 1898 mit einer Einleitung von Helmut Keipert*. München: Verlag Otto Sagner.
- Hauptová, Z. (Ed.). (1983). *Slovník jazyka staroslověnského: Lexicon linguae palaeoslovenicae* (Seš. 36). Praha: Academia. Nakladatelství Akademie věd České republiky.
- Hauptová, Z. (Ed.). (1994). *Slovník jazyka staroslověnského: Lexicon linguae palaeoslovenicae* (Seš. 48). Praha: Academia. Nakladatelství Akademie věd České republiky.
- Ivanova-Mircheva, D. (Ed.). (1999–2009). *Starobŭlgarski rechnik* (Vols. 1–2). Sofiia: Izdatelstvo “Valentin Traianov”.
- Jan Paweł II, Benedykt XVI rozważają *Psalmy i Apokalipsę św. Jana*. (2006). Warszawa: Oficyna Wydawnicza “Vocatio”.
- Jurewicz, O. (2000–2001). *Słownik grecko-polski* (Vols. 1–2). Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Karachorova, I. (1985). Redaktsii drevnebolgarskogo teksta Psaltyri po iazykovym dannym. [In E. Kotseva, I. Karachorova, & A. Atanasov, Nekotorye osobennosti slavianskikh psaltyrei na materiale XI–XVI vv.]. *Polata kŭnigopis’naia, 14–15*, 26–38.
- Khristova-Shomova, I. (2004). *Sluzhebniiat Apostol v slavianskata rŭkopisna traditsiia: T. 1. Izsledvane na bibleŭskiiia tekst*. Sofiia: Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Okhridski”.
- Leon-Dufour, X. (Ed.). (1994). *Słownik teologii biblijnej*. Poznań: Pallottinum.
- MacRobert, C. M. (1993). Translation is interpretation: Lexical variation in the translation of the Psalter from Greek into Church Slavonic up to the 15th century. *Zeitschrift für slavische Philologie*, 53(2), 254–284.
- MacRobert, C. M. (1998). The textual tradition of the Church Slavonic Psalter up to the fifteenth century. In J. Krašovec (Ed.), *Interpretation of the Bible* (pp. 921–942). Sheffield: Sheffield Academic Press.

- Pentkovskaia, T. V. (2011). Tyrnovskii perevod Tolkovogo Evangelii Feofilakta Bolgarskogo v russkoj traditsii (na materiale Evangelii ot Matfeia). In *Tŭrnovska knizhovna shkola* (Vol. 9) (pp. 381–397). Veliko Tŭrnovo: Universitetsko izdatelstvo “Sv. sv. Kiril i Metodii”.
- Pogorelov, V. (1901). *Psaltyri: S prilozheniem stat’i: “O redaktsiiakh slavianskogo perevoda Psaltyri” i chetyrekh fototipicheskikh tablits*. Moskva: Sinodal’naia Tipografiia. (Biblioteka Moskovskoi sinodal’noi tipografii: Pt. 1. Rukopisi).
- Popowski, R. (1995). *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza “Vocatio”.
- Popowski, R. (2014). *Septuaginta czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami* (2nd ed.). Warszawa: Oficyna Wydawnicza “Vocatio”.
- Ryken, L., Wilhoit, J. C., & Longman, T. III. (1998). *Słownik symboliki biblijnej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza “Vocatio”.
- Stachowiak, L., & Romaniuk, K. (Eds.). (1980). *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu: W przekładzie z języków oryginalnych* (3rd ed., text rev.). Poznań: Pallottinum.
- Szulc, A. (2014). *Nebo – Nebesa* w cerkiewnosłowiańskich redakcjach Księgi Psalmów. In M. Gębka-Wolak, J. Kamper-Warejko, & A. Moroz (Eds.), *Leksyka języków słowiańskich w badaniach synchronicznych i diachronicznych* (pp. 277–295). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Szulc, A. (2016a). O odpowiednikach greckich *oikos, oikia* i in. w tłumaczeniach odzwierciedlonych w cerkiewnosłowiańskich redakcjach Księgi Psalmów. In M. Gębka-Wolak, I. Kaproń-Charzyńska, & J. Kamper-Warejko (Eds.), *System – Tekst – Człowiek: Studia nad dawnymi i współczesnymi językami słowiańskimi* (pp. 127–145). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Szulc, A. (2016b). Leksyka wariantywność psalterzowych redakcji cs. Na przykładzie użyć (s)cs. ekwiwalentów gr. *oikos, oikia, oikopedon, aulē, epaulis* i *baris*. In M. Krajewska, J. Kulwicka-Kamińska, & A. Szulc (Eds.), *Święte księgi judaizmu, chrześcijaństwa i islamu w słowiańskim kręgu kulturowym: T. 3. Słowiańscy chrześcijanie Wschodu i Zachodu: Język – Dialekt – Piśmiennictwo* (pp. 189–207). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- TSeitlin, R. M., Vecherka, R., & Blagova, Ė. (Eds.) (1994). *Staroslavianskii slovar’: Po rukopisiam X–XI vekov*. Moskva: Russkii iazyk.
- Walton, J. H., Matthews, V. H., & Chavalas, M. W. (2005). *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza “Vocatio”.

Psalters confronted

- Altbauer, M. (1979). *Der älteste serbische Psalter*. Köln: Böhlau Verlag. (Slavistische Forschungen, 23).
- Cheshko, E. V., Bunina, I. K., Dybo, V. A., Kniazevskaia, O. A., & Naumenko, L. A. (1989). *Norovskaia psal’tyr’: Srednebolgarskaia rukopis’ XIV veka* (Pt. 1–2). Sofiia: Izdatel’stvo Bolgarskoi Akademii Nauk.

- Dučhev, I. (1968). *Bolonski psaltir: Bŭlgarski knizhoven pametnik ot XIII vek*. Sofiia: Izdatelstvo na Bŭlgarskata akademiia na naukite.
- Dzhurova, A. (1990). *Tomichov psaltir* (Vols. 1–2). Sofiia: Universitetsko izd-vo “Kliment Okhridski”. (Monumenta Slavico-Byzantina et Mediaevalia Europensia, 1).
- Mareš, F. V. (Ed.). (1997). *Psalterii Sinaïtici pars nova (monasterii s. Catharinae codex slav. 2/N)*. Wien: Verl. der Österreichischen Akad. der Wissenschaften.
- Rahlfs, A. (1936). *Septuaginta id est Vetus Testamentum Graece iuxta interpretes* (Vol. 2). Stuttgart: Privilegierte Württembergische Bibelanstalt.
- Rahlfs, A. (Ed.). (1967). *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum. Auctoritate Academiae Litterarum Göttingensis editum: Vol. 10. Psalmi cum Odis, Psalmi*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- [Ruski psalterz rękopiśmienny, z XIII wieku]. (n.d.). Rossiiskaia natsional'naia biblioteka. (Sygnatura F.p.I.1). Sankt-Peterburg.
- Sever'ianov, S. (1954). *Sinaïskaia psaltyr': Glagolicheskii pamiatnik XI veka*. Graz: Akademische Druck-U. Verlagsanstalt. (Original work published 1922, Petrograd: Otdelenie russkogo iazyka i slovesnosti Rossiiskoi akademii nauk).
- Tarnanidis, I. (1988). *The Slavonic manuscripts discovered in 1975 at St. Catherine's Monastery on Mount Sinai*. Thessaloniki: Hellenic Association for Slavic Studies.

On the equivalents of the Greek ὁ ναός, ἡ ἐκκλησία, τό ἅγίασμα, τό ἁγιαστήριον and ἡ ἄγιωσύνη in CS Psalter redactions

Summary

The paper refers to the lexical variety of translations reflected in CS redactions of the Book of Psalms. It is focused on semantic and quantitative analysis of the use of Slavonic equivalents of the Greek ὁ ναός, ἡ ἐκκλησία, τό ἅγίασμα, τό ἁγιαστήριον and ἡ ἄγιωσύνη (i.e., of vocabulary with the denotations: ‘sanctuary, temple, place of living/habitation of God’ and also ‘community of the faithful with the Lord, Church’) in selected representative CS redactions of the Book of Psalms: archaic, mixed (archaic and Russian), Russian (or East-Bulgarian), Norov, Athonite and Cyprian. The paper shows resemblances as

well as differences among the confronted Psalters in the choice of the words considered and gives explanation of the uses observed.

O odpowiednikach gr. ὁ ναός, ἡ ἐκκλησία, τὸ ἅγιασμα, τὸ ἁγιαστήριον, ἡ ἁγιωσύνη w psalterzowych redakcjach cerkiewnosłowiańskich

Streszczenie

Artykuł dotyczy leksykalnej wariantowości przekładów zawartych w cs. redakcjach Księgi Psalmów. Koncentruje się na semantycznej i ilościowej analizie użyciu słowiańskich odpowiedników gr. ὁ ναός, ἡ ἐκκλησία, τὸ ἅγιασμα, τὸ ἁγιαστήριον, ἡ ἁγιωσύνη (tj. słownictwa z zakresu oznaczeń ‘świętego przybytku, budynku świątynnego, miejsca zamieszkania/przebywania Boga’, a także ‘zgromadzenia wiernych z Panem, Kościoła’) w wybranych reprezentantach cs. redakcji psalterzowych: archaicznej, mieszanej (archaiczno-ruskiej), ruskiej (albo wschodniobułgarskiej), norowskiej, atońskiej i cyprianowskiej. Ekspozuje zarówno podobieństwa, jak i różnice w doborze rozpatrywanych leksemów w porównywanych psalterzach oraz podaje interpretację zaobserwowanych użyć.

Keywords: Greek source; representative of CS Psalter redaction; (O)CS semantic equivalent; lexical variant; contextual condition of the use of vocabulary; quantitative analysis

Słowa kluczowe: źródło greckie; reprezentant cs. redakcji psalterzowej; (s)cs. ekwiwalent semantyczny; wariant leksykalny; kontekstualne uwarunkowanie użycia słownictwa; analiza ilościowa

Arleta Szulc, Department of Slavic Philology, Faculty of Languages, Nicolaus Copernicus University in Toruń
Correspondence: letty@umk.pl

This article was financed from the author’s own resources.

Competing interests: The author has declared she has no competing interests.